

Drábek, Pavel

Sládkova strukturalistická smršť

Theatralia. 2016, vol. 19, iss. 1, pp. 282-289

ISSN 1803-845X (print); ISSN 2336-4548 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/TY2016-1-12>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135057>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Sládkova strukturalistická smršť¹

Pavel Drábek

Ondřej Sládek. *Jan Mukařovský: Život a dílo*. Brno: Host, 2015. 446 s.

Ondřej Sládek. *The Metamorphoses of Prague School Structural Poetics*. Travaux linguistiques de Brno. München: Lincom, 2015. 196 s.

Ondřej Sládek (ed.). *Český strukturalismus v diskusi*. Brno: Host, 2014. 394 s.

Thomas G. Winner. *The Czech Avant-Garde Literary Movement Between the World Wars*. Edited by Ondřej Sládek and Michael Heim. New York: Peter Lang, 2015. 200 s.

[orientace]

Společným jmenovatelem této hromadné knižní recenze je Ondřej Sládek, výzkumný pracovník a vedoucí Oddělení teorie v Ústavu pro českou literaturu Akademie věd ČR a odborný asistent na Katedře českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. Sládek je také – poznamenejme – řešitelem grantového projektu GA ČR Jan Mukařovský: život, dílo, ohlas (2010–2015; P406/10/1911), v rámci něhož obě české recenzované publikace vyšly. Monografie *The Metamorphoses of Prague School Structural Poetics* vyšla jako výstup předcházejícího tříletého projektu GA ČR Mezi Východem a Západem: K vývojovým aspektům a tradici českého strukturalismu ve Spojených státech (2006–2008; GP405/06/P336). Je velice potěšující až úžasné, jakou strukturalistickou smršť během necelých dvou let Sládek uchystal jako výsledek nejen onoho šestiletého grantového projektu, ale především badatelského úsilí a osobního zápalu.

Jan Mukařovský: Život a dílo

Přednímu českému estetikovi a literárnímu teoretikovi Janu Mukařovskému (1891–1975) je věnována Sládkova rozsáhlá monografie, která je skutečně vyčerpávající, pokud jde o životopisné podrobnosti a kontextuální vztahy. Sládek s velikou pečlivostí a důkladností prostudoval celou řadu archivů, počínaje rodinnou historií Mukařovských z Písku, přes plzeňské učitelování mladého Jana Mukařovského, jeho dlouhé působení v Pražském lingvistickém kroužku, na Univerzitě Karlově v Praze i na Komenského univerzitě v Bratislavě, v Sládkově domovském Ústavu pro českou literaturu AV ČR, a pak v řadě výborů a komisí, zejména ve Světové radě míru. Kniha není jen ságou jednoho dlouhého a – rád bych poznamenal – poměrně fádňiho akademického života (Mukařovský vlastně byl, s dovolením, suchý patron) na pozadí až kontrastně dramatického 20. století; je také pozoruhodnou historií české literární vědy, českého akademického prostředí a venkonce intelektuálního života od počátku století až do vrcholné normalizace. Je to první a zásadní monografie o Mukařovském-člověku a Mukařovském-vědci. V knize bych sotva hledal místo, kde bych rád doplnil

---

1 Tento článek vznikl v rámci projektu „Český divadelní strukturalismus: souvislosti a potenciál“ (2011–2015; GAČR, č. P409/11/1082), financovaného Grantovou agenturou ČR.

detail – tak je Sládek mravenčně důsledný.² A je to fascinující četba: Sládek má dar tlumočení a vypravování. Přesto bych se rád na konci této části nad jednou otázkou biografického psaní pozastavil.

Ve vstupních kapitolách, týkajících se přelomu 19. a 20. století a vůbec sklonku rakousko-uherského mocnářství, se u Sládka objevuje okouzlení historickou kulisou – je v tom až slast archivního badatele a pohled na náš svět, zcizený sebou samým, například když cituje Mukařovského maturitní vysvědčení z července 1910:

Ta nejdůležitější změna [v životě JM] je přesně formulována již na maturitním vysvědčení, totiž na Vysvědčení dospělosti, jak zní přesně jeho oficiální název, kde můžeme číst: „Na základě této zkoušky byl uznán k návštěvě univerzity dospělým s vyznamenáním.“ (45)

Podobné detaily knihu na mnoha místech rozzáří a dodají bezmála lokální kolorit, který ozvláštňují i vcelku obyčejný život, a také jisté kouzlo a jedinečnost.

Sládek pečlivě sleduje Mukařovského osobní i vědecký vývoj, jeho zpočátku nejisté koketování s literární poetikou, odkládanou disertací, vstup do Pražského lingvistického kroužku a činnost v něm, zpožděnou habilitaci, pohotové jmenování mimořádným profesorem v Bratislavě a revnivosti ohledně jeho jmenování řádným profesorem estetiky na UK (je vidět, že se od 40. let mnoho nezměnilo), a dále nastoupení stolice Katedry estetiky po předčasně zesnulém Otakaru Zichovi. Podstatné jsou Mukařovského osobní vazby – zcela určují

cí (jak se zdá) manželství se Zdeňkou (roz. Mesányovou), která mu podle všeho dodávala nejen rodinné zázemí, ale také intelektuální a emocionální ukotvení; důležitá setkání a spolupráce s Vilémem Mathesiem, Karlem Čapkem nebo Závišem Kalandrou; takřka celoživotní přátelství s Bohuslavem Havránkem, hluboké a pohnuté vazby s Vítězslavem Nezvalem, Vladislavem Vančurou, Karlem Teigem, Jindřichem Honzlem a Romanem Jakobsonem; a stejně důležitá osobní i názorové neshody s Milošem Weingartem, Vojtěchem Jirátem a Ladislavem Štollem – tito antagonisté určovali Mukařovského život podobně dalekosáhle. Je to zejména díky přesahům do životů a činnosti jiných, že se Sládkova monografie stává zprávou o době samotné. Mukařovský – ačkoli byl vědecky velice činný, v některých obdobích až sopečně – byl přece jen čistý akademik a jeho působení bylo spíše reaktivní než proaktivní.

Sládkovo vyprávění o životě a díle Jana Mukařovského je ovšem především historickou apologií – Sládek dbá o to, aby příběh byl ucelený, vyvážený a pokud možno harmonický. Nechci tím říci, že by něco zastíral – v tom je historik pečlivý a poctivý. Má výhrada se týká skutečnosti, že Sládek svému protagonistovi straní a obhajuje jej, jeho rozhodnutí a konflikty se snaží podat smírně a velkoryse. To je vůči Mukařovskému-člověku a všem jeho čtenářům ohleduplné; historiograficky ovšem takový přístup představuje problém, protože jde o podstatný interpretační zásah do líčení dějin. Příkladů je mnoho – třeba když Sládek podává Mathesiovu kritiku Mukařovského metody, zejména jeho dialektiky:

2 Sládkovu biografii ve vztahu ke vzniku divadelní vědy – jmenovitě vztah Jana Mukařovského a Jiřího Veltruského – zásadně doplňuje stať Davida Drozda v tomto čísle *Theatralii*.

Zajímavý je v tomto ohledu postřeh Viléma Mathesia týkající se Mukařovského, který sdělil Josefu Vachkovi v dopise 31. července

1943. Mathesius v něm napsal, že s Mukařovským v některých teoretických předpokladech nesouhlasí: „Princip protikladu je mi například pouhou metodickou pomůckou a žádným základním kamenem noetickým.“ Skutečností je, že strukturalismus a dialektika začaly u Mukařovského v první polovině čtyřicátých let postupně splývat v jedno. (284–285)

Sládek tu ovšem do fundamentů metodologických výhrad proti Mukařovskému nejde; naopak se snaží – zde i v závěrečném shrnutí Mukařovského metody v kapitole 6 „Nová vlna strukturalismu (stručný přehled)“ (349–364) – metodu vylíčit jako logickou a kontinuální. Marxistickou vědu tak Sládek podává vlastně obojace – z perspektivy pozitivního vývoje, který se vymezuje negativně vůči dosavadním poznatkům, zejména těm formalistickým a strukturalistickým a vůbec proti buržoazní vědě. Už se tu nepíše, že buržoazní se věda stala aklamací, nikoli nějakým ontologickým měřítkem. Podobně dvojaké a dvojsečné je Sládkovo tvrzení:

Mukařovský se vždy řídil směrnicemi, které jednoznačně určovaly směr jeho vědecké práce. Jestliže od poloviny čtyřicátých let to byly směrnice, které byly společné členům Pražského lingvistického kroužku, nyní to byly zásady, které byly dány marxismem a jeho noetickou základnou. (318–319)

V tomto shrnutí není jen hluboká ironie, ale také nebezpečí, že Mukařovský vzniká jako pouhý pěšák pod standartou. To by ovšem bylo hrubé zkreslení.

Sládkova apologetika se projevuje i v líčení historických událostí, například čístek a prověrek na UK v době, kdy byl Mukařovský rektorem (1950–1953), kde s odkazem

na stať Jakuba Jareše (z roku 2012) Sládek konstatuje: „Průběh prověrek neměly fakulty, ale ani univerzitní orgány možnost jakkoli ovlivnit“ (324). To je sice možné, ale historiograficky je problematické, když se toto konstatování stane nástrojem jakéhosi soucitného soudu nad Mukařovským. K čemu toto černobílé souzení – jako by Mukařovský (čistě? teoreticky?) dějinami procházel mimoběžně, aniž by byl kompromitován? Proč nepodat hnůj naší historie v celé její špině, a nikoli útešně, jak to líčí Sládek? V žádném případě nejde o korekci jedovatých invektiv Václava Černého vůči Mukařovskému – tady jde o to, že se tu Mukařovskému dělá medvědí služba: v morálním, ideovým, intelektuálním i citovým marasmem, kterým se lidé v dějinách brodili, snad není možno projít bez poskvrny. Těch poskvrn měli všichni mnoho – Sládek to ovšem nerozvádí.

Zvláště to jiskří například v líčení incidentu – jak Sládek podává „eufemisticky řečeno – ‚rozkoľu‘“ mezi Mukařovským a Jakobsonem v roce 1948:

Jakobson [si] vzpomněl na balíček rukopisů, který si, těsně před svým odchodem z Československa v dubnu roku 1939, uschoval u Mukařovských. Nyní po něm chtěl, aby mu jej vrátil. Jakobson napsal Mukařovskému několik osobních dopisů a proseb, ten na to však vůbec nereagoval. [...] Vzhledem k tomu, že balíček rukopisů Mukařovský za války předal k úschově Národnímu muzeu, bylo jasné, že jeho dohledávání bude časově náročné. Celou věc proto odložil – na neurčito. (300)

Jakobson se nakonec obrátil na Bohuslava Havránka a další. Havránkovi v dopise píše:

Z chování Mukařovského doslova trnu. Když jsem měl na starosti něčí rukopisy, dělal jsem možné a nemožné, abych je zachoval a vrátil, a on zarytě mlčí. Jménem našeho starého přátelství, Božku, prosím tě, abys udělal všecko, abych své rukopisy dostal. (301)

Havránek skutečně rukopisy dohledal a Jakobsonovi zaslal. Pro tento incident Sládek nabízí dvě možné odpovědi:

Jedna vychází z toho, že to celé bylo nedorozumění. Že se Jakobsonově záležitosti nemohl věnovat především z časových důvodů. [...] Druhá odpověď se opírá o fakt, že Mukařovský byl coby rektor ve zcela jiné společenské, ale vlastně i politické situaci než dříve, ta mu nedovolovala dělat některé věci, s nimiž by za jiných okolností neměl problém. Nejspíš se cítil pod drobnohledem a měl strach, že by to pro něj, pokud by se to někdo dozvěděl, že spolupracuje s americkým badatelem, mohlo mít nepříjemné důsledky. Je však možné, že Mukařovského důvody byly úplně jiné. (301–302)

Na druhou stranu je zajímavé, že Bohuslav Havránek, tou dobou děkan Filozofické fakulty UK, toto nebezpečí riskoval a rukopisy Jakobsonovi vrátil za Mukařovského. Ono jiskření, které jsem zmínil, spočívá ve zvláštních zámlkách. Ze Sládkova podání Mukařovský vychází pochopitelně a obhajitelně – pokud ovšem přistoupíme na historiografii formulovanou Mukařovského vnitřními pohnutkami. Když do uvážení vezmeme i okolnosti společenské, Jakobsonovu důvěru a někdejší přátelství, Mukařovský dopadne mnohem hůř. Popravdě to není na škodu – naopak. Vylíčit konflikt bez obalu a omluv neznamená odsoudit a zavrhnout, ale naopak připustit

konfliktní a kompromitující povahu existence.

Stinné stránky života Jana Mukařovského, jeho zavdání si s marxismem-leninismem i traumatem celého 20. století je tu potřeba číst mezi řádky. Sládek o nich dobře ví, podává je však opatrně, kulantně – jako když máslo ukrajuje. To je dle mého názoru historiografická slabina této znamení a důkladné knihy. Nebo za tím něco je? (A to už je pouhé štouchnutí.) Má to budování monumentu Janu Mukařovskému souvislost s Akademií věd ČR a Sládkovým pracovištěm, Ústavem pro českou literaturu, který roku 1953 Mukařovský zakládal (viz podrobně strany 337–346)?

Nakladatelství Host knihu vypravilo na kvalitním papíře s poněkud extravagantním designem (Martin T. Pecina) a osobitými písmi Vojtěcha Říhy a Radka Siduna. Nemohl jsem se ubránit dojmu, že podle její vizuální podoby čtu knihu o Toyen, Jindřichu Štyrském nebo Vítězslavu Nezvalovi. Něco z jejich aury tu jako z kulisy do života a díla Jana Mukařovského vstupuje.

Strukturalismus Redivivus 2015?

I

Jako 12. svazek aktuální řady edice Brněnských lingvistických prací (Travaux linguistiques de Brno) vydal roku 2015 Ondřej Sládek anglickou monografii *Proměny pražské strukturalní poetiky*. Tato kniha vyšla už o rok dříve v tureckém překladu v Istanbulu (př. Bahar Dervişcemaloğlu). Monografie je poměrně útlá – vlastního textu bez bibliografie je pouhých 145 tiskových stran – přitom téma je obsáhlé; tím spíš, že Sládek se projevil jako historik české literární poetiky, jde zpět ke kořenům a uvádí

kontextuální okolnosti. To je silnou stránkou, ale zároveň i slabinou celé knihy. Hlavní její cena (a teď nemyslím oněch €80, které za ni nakladatel žádá) spočívá v rozšíření povědomí o českých literárních teoretických praktikujících strukturální metodu – jde skutečně o strohý přehled, který vzhledem k rozsahu nedovoluje podrobné rozpracování. Tak například teorii fikčních-fiktivních světů Felixe Vodičky jsou věnovány 4 strany, Lubomíru Doležalovi pak celá kapitola zvíří 14 stran a podobně. Ve výsledku je vlastně monografie přehledem české strukturální poetiky, jejích vůdčích představitelů a jejich stěžejního teoretického přínosu. Nejrozsáhlejší, a tedy nejdůležitější kapitolou knihy se ve výsledku stává bibliografie (pojmenovaná References), která na 36 stranách podává soupis základních děl této školy. Knihu lze číst jako komentovanou bibliografii – návod a úvod k další četbě české strukturální poetiky.

Kompaktnost tohoto svazku je zároveň i zmíněnou slabinou: stránky zaplňují seznamy jmen – bohužel toto je spíše známkou uzavřeného klubu české bohemistiky než příslibem produktivní teorie. Úvody pak jsou až kontraproduktivně strohé – například úvod do francouzského strukturalismu (kap. 1.2, 26–27) nebo dvě stránky o poststrukturalismu (28–30) jsou do té míry zkratkou, že postrádají smysl: nezavěšeného nezavěští, zasvěceného frustrují a nás nedovzdělané spíše zmatou. Namísto těchto obligátních přehledů by bylo vhodné zarýt do hloubky a probrat termíny a jejich základní problémy: například se tu operuje s termínem *strukturalismus*, jako by to byla metoda ve smyslu konkrétního axiologického systému. Ale ona je to metoda noetická – instrument kritického přístupu, který teprve slouží axiologickým systé-

mům a konkrétním -ismům. Pražský strukturalismus je zásadní v tom, že jako první vyšlechtil noetické nástroje mocné přísně kritického pojednání abstrakt *bez* ideového nánosu. Tento nástroj sám o sobě nic nevytváří: je to pouhý nástroj. Chybí mi tu také reflexe *semiotiky* (resp. *semiologie*), u Sládky jako by to byla synonyma strukturalismu.

Sládek se ovšem v úvodu – patrně vědom paradoxu – zabývá přepečlivě otázkou, jestli úkol, který si kniha předsevzala, je spíše pro historika či pro teoretika (18). To je popravdě spíše pseudoprobém: rozlišovat historika a teoretika je dle mého přežilé – zvláště po zkušenosti poststrukturalistické historiografie, zejména francouzské školy Annales. Jako by se tu do Sládkovy úvahy promítala česká institucionální historie, která od 30. let klade ideový rozpor mezi strukturalismus a literární dějiny. Podobně otázka vlivů na vývoj strukturalismu, kterou se Sládek v úvodu zaobírá, je dosti sporná – o čisté metodě není možno hovořit ani u první generace Pražského lingvistického kroužku (která se ovšem upsala k „funkčně-strukturální metodě“, nikoli pouze k „strukturalismu“, jak to Sládek v duchu vlivu Jana Mukařovského podává). Už vůbec není možné o čisté metodě mluvit u generací exulantských – jako příklad může posloužit Roman Jakobson, který se držel svých základních epistemologických postupů, ale práci i metodu proměňuje v závislosti na kontextu – v Dánsku a Švédsku spolupracuje s místními lingvisty na jejich problémech, v New Yorku pak s místními badateli na jejich teoretických zájmech – viz k tomu jeho *Dialogy* s Křystynou Pomorskou, zejména kapitolu 5 s názvem „Vliv mezinárodních zkušeností na vývoj lingvistické teorie“. Podobně René Wellek, kterého není možné za čistého českého strukturalistu pokládat, ačko-

li byl jako student účasten řadě zasedání Pražského lingvistického kroužku (přesněji řečeno mezi svými četnými zahraničními stážemi) a stal se patrně nejvlivnějším historikem české strukturální školy: jednak ve své habilitační práci, později přepracované s Austinem Warrenem na zhusta užívanou *Teorii literatury* (1942), jednak v závěrečném svazku sedmidílných *Dějín moderní teorie 1750–1950 (A History of Modern Criticism, 1750–1950)*. Wellkova disertace *Immanuel Kant v Anglii, 1793–1838* (vydaná anglicky roku 1931) není ve své podstatě strukturalistická (ve smyslu PLK), podobně jeho *Teorie literatury*. Zde také není možné o čisté metodě mluvit – to by byl vlastně ahistorický protimluv. Sládek příliš usiluje o nemožné – poukázat na kontinuitu a autonomii strukturální školy jako jednoho proudu. Ona to je ovšem škola spíše ve smyslu osobních návazností (vztahy učitelů a jejich žáků), ne tolik už ve smyslu věcném (věrnost konkrétní ideji).

Velkou slabinou knihy je fakt, že není opatřena indexem. To je zvláště u prezentace, která by měla uvádět do českých strukturalistických poetik, značný nedostatek. (Nutno ještě poznamenat, že by si kniha zasloužila stylistickou korekturu: formule a syntax obsahují časté bohemismy.) Také tu chybí alespoň zmínka důkladné anglickojazyčné reflexe pražského strukturalismu, jak ji připravili Martin Procházka, Markéta Malá a Pavlína Šaldová (edd.) v knize *The Prague School and Theories of Structure* (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht Unipress, 2010) a pak Martin Procházka a Ondřej Pilný (edd.) ve svazku *Prague English Studies and the Transformation of Philologies* (Praha: Karolinum, 2013). Odkazem na tyto knihy by bylo možné redukovat ono povinné penzum kontextuálních exkurzů a věnovat více detailů

jednotlivým teoretikům a jejich přínosu. Snad tento příspěvek napomůže většímu rozšíření tohoto jedinečného, ač velmi specifického odkazu. Bohužel mnichovské nakladatelství LINCOM (paradoxně na rakouském webu) pro distribuci mnoho nedělá: bylo by zajímavé zjistit, jaký bude mít tato značně drahá kniha odbyť.

II

V roce 2014 v rámci znamenité a zavedené edice Strukturalistická knihovna (sv. 16) nakladatelství Host vyšla péčí Ondřeje Sládky značně rozsáhlá antologie *Český strukturalismus v diskusi*. Díky ní se do češtiny poprvé dostávají zásadní texty ukotvující onen jedinečný odkaz české strukturalistické školy do světového kontextu. Jsou to stati z rozmezí let 1973–1997. Jde tedy o reflexe pozdní, týkající se jednak odkazu, jednak odčítající onen zásadní intelektuální dluh, který tu vznikl přerušením přirozeného vývoje českého strukturalismu v důsledku 2. světové války a pak komunistického glajchšaltování vědeckého myšlení. Kniha je rozdělena na dvě části: (1) „Vztahy, vlivy a souvislosti“ a (2) „Poetika a sémiotika“. První se obírá zejména historickým ukotvením české strukturální školy (to je důležitý příspěvek právě ve vztahu k onomu intelektuálnímu dluhu); druhá přináší osm statí zabývajících se základním i pojmy, které autoři pokládali za životné. Knihu uzavírá důkladná studie Ondřeje Sládky „Český strukturalismus pohledem zahraničních diskusí“ (335–363).

Sládek tento výbor velmi pečlivě připravil, doplnil ho podrobným bibliografickým aparátem, zredigoval starší i nové překlady studií – a výsledkem je kniha krásná a cenná, nejen proto, že obsahuje tak zásadní

texty, jako je rozsáhlá studie Petra Steinera „Kořeny strukturální estetiky“ (1982) nebo Elmara Holensteina „Pražský strukturalismus jako odnož fenomenologického hnutí“ (1976). Obě jsou klíčové právě pro vyjasnění až příliš častého zjednodušování, které v duchu poválečného francouzského a amerického strukturalismu chápe nemístně český směr jako strukturalismus pocházející od Ferdinanda de Saussura nebo Charlese Peirce. Ačkoli de Saussure měl jistý vliv na myšlení ruského formalismu a částečně i na Pražský lingvistický kroužek, je to spíš vliv podružný – návazností na českou esteticou školu, ruskou jazykovědu (která měla kořeny jiné) či husserlovskou fenomenologii je mnohem více a jsou podstatnější. Pro dlouhodobé nedorozumění či nepochopení vztahu mezi ruským formalismem a pražským strukturalismem je klíčová jednak Steinerova studie, jednak stať Petra V. Zimy „Formalismus a strukturalismus mezi autonomií a angažovaností“. Obě detailně analyzují rozdíly přístupu i recepce obou teoretických směrů na západě, která vedla k zavádějícím zkratkám – ať už je způsobil Victor Erlich (36), který český směr pokládal za pouhou odnož ruské, nebo Terry Eagleton, který z neznalosti ve své vlivné *Literary Theory: An Introduction* (1983) shrnul ve třech odstavcích pražskou školu jako systematizaci ruského formalismu v duchu saussurovské lingvistiky.

Sládkova antologie tyto tradované omyly opravuje a prostřednictvím zahrnutých stať vyslovuje, co patrně každý čtenář českých strukturalistických studií tuší – že to bylo všechno trochu jinak. Druhá půlka knihy je pak kritickou reflexí některých základních pojmů vzešlých z Pražského lingvistického kroužku – vedle dobře známých a zavedených, jako jsou *poetická funkce* (Linda R. Waughová), *estetická funkce*

(Irene Portis-Winnerová) nebo *sémantické gesto* (Wolfgang Friedrich Schwarz), i méně uvažované pojmy, jako jsou Mukařovského pojem *tvůrčí osobnost* (Thomas G. Winner) nebo strukturalistické pojetí *historického vývoje* u Mukařovského a Bachtina (Herta Schmid). Bylo by velice přínosné, kdyby se právě z těchto kritických analytických stať vycházelo v dalším českém uvažování o strukturalismu – spíše než v partajním udržování věrnosti nějaké škole, jejím učitelům, žákům a vůbec modlám – tedy má-li být odkaz českého strukturalismu živý. Sládkův výbor je k tomu znamenitým předpokladem.

III

Zásluhou a redakčním přičiněním Ondřeje Sládka a Michaela Heima vyšla roku 2015 monografie *Česká meziválečná literární avantgarda* od Thomase G. Winaera (1917–2004), pražského rodáka, který se roku 1939 dostal díky uprchlickému stipendiu ke studiu na Harvardu, aby se stal žákem a později přítelem Romana Jakobsona a sblížil se za války v americké emigraci s řadou vůdčích představitelů avantgardy. Winner svou knihu nestihl osobně připravit do tisku, Sládek a Heim ji tedy dokončili posmrtně, a přinesli tím další důležitou splátku dluhu spáchaného událostmi v Československu let 1939–1989.

Winnerova kniha je inspirativním doplnkem knihy Jindřicha Tomana *Příběh jednoho moderního projektu: Pražský lingvistický kroužek, 1926–1948* (anglicky 1995; česky 2011) a svým způsobem k ní tvoří pandán: Winner se zabývá poetismem (kap. 2) a jeho třemi hlavními představiteli – Vítězslavem Nezvalem (kap. 3), Jaroslavem Seifertem (kap. 4) a Vladislavem Vanču-

rou (kap. 5). Sepětí poetismu jako specificky a jedinečně českého avantgardního směru s avantgardní teorií (tj. Pražským lingvistickým kroužkem) tu není jen otázkou asociativní, jak Winner ukazuje. Vazby mezi pražskými teoretiky a avantgardními literáty byly velmi úzké a oba obory činnosti se nejen sledovaly, ale také hojně ovlivňovaly a inspirovaly. To je hlavní tezí Winnerovy knihy. U toho však neustává: Winner přináší v jednotlivých kapitolách rozsáhlé ukázky básní i prozaických pasáží, které rozebírá. Tím nejen rozvádí vlastní teze, ale také představuje a zprostředkovává cizojazyčnému čtenáři tyto skvosty české literatury. Doplnuje tím výběr textů, který přinesli Jan Bažant, Nina Bažantová a Frances Starn (edd.) ve své antologii *The Czech Reader: History, Culture, Politics* (Durham a Londýn: Duke University Press, 2010); tato antologie přináší Nezvalovu báseň „Valerie a týden divů“, Seifertovu „Nad hrobkou českých králů“ a ukázku z Vančurova *Rozmarného léta*.

Bylo by možné Winnerovi některé zkratky a vysvětlení vytýkat – například jeho zjednodušení toho, co je spisovná čeština, o níž tvrdí, že „ta diglosie je v Evropě jedinečná, snad s částečnou výjimkou moderní řečtiny“ (21), aniž by bral v potaz, že paralela je nasnadě prakticky v každé zemi (alespoň tedy evropské). Podobně jeho hrubá, jednovětá zkratka od Marinettiho futurismu, přes Apollinairův kubismus až po Nezvala – postrádající politické i historické souvislosti a nuance; ovšem shrnující zahraniční vlivy na jinak unikátní český poetismus. Takových poukazů na jedinečnost a nezaměnitelnost prakticky všeho českého není ani tak otázka neznalosti, jako spíš nostalgie

a značné dávky idealizace. A také v neposlední řadě polarizace – vypadá to skoro, že česká kultura je rozdělena na ty dobré avantgardisty, utlačované a oběti na straně jedné, a na zlé utlačovatele a politicky poplatné na straně druhé. Toto je ovšem snadno odpustitelné – jednotlivé analýzy a pečlivé diskuse v kapitolách toto emoční zjednodušení korigují.

Originalita Winnerovy knihy není jen v rozboru jednotlivých textů a jejich kontextualizace, ale také ve spojitostech, které autor formuluje – například fascinující vztahy mezi Nezvalovou tvorbou a tvorbou a vlivem Romana Jakobsona, který s sebou do Prahy v červenci roku 1920 nepřivezl jen Majakovského rukopisy, ale také celý metafyzický svět ruské intelektuální avantgardy kubo-futuristické i jiné. Podobně udivující a originální (alespoň dle mého) jsou závěrečné postřehy o semiotických principech surrealismu (172–177). Tady Winner kombinuje Nezvala, Teigeho, Toyen, Kalandru, Jakobsona, Bretona, Lévi-Strausse a Habermase či Foucaulta. V této formulaci se pak skutečně ukazuje nejen umělecká a intelektuální originalita českého poetismu a surrealismu, ale i jedinečný okamžik v dějinách umění obecně, ilustrovaný na příkladech z meziválečného Československa.

* * *

Sládkova strukturalistická smršť publikovaná v průběhu necelých dvou let je pozor- i obdivu-hodným zúročením vědecké činnosti a také – ad informandum GA ČR – zúročením dobře umístěného grantu.

DOI: 10.5817/TY2016-1-12